

11 Αυγούστου 2014

Οι άγ. Νήφων (διδάσκαλος) & Μάξιμος Γραικός (μαθητής) ως πρότυπα οικουμενικότητας της Ορθοδοξίας

/ [Πεμπτούσία](#)

Image not found or type unknown

Η σύνδεση και η σχέση της ελληνορθόδοξης και της ρωσικής ορθόδοξης πνευματικότητας αφύπνιζαν ανέκαθεν τα ερευνητικά ενδιαφέροντα, τόσο των επιστημόνων της Εκκλησιαστικής Ιστορίας, όσο και των πιστών ορθόδοξων χριστιανών. Παρατηρήθηκε, μάλιστα, ιδιαίτερη κινητικότητα και αλληλεπίδραση στους δύο αυτούς πόλους της ορθόδοξης πνευματικότητας, της ελληνικής και της ρωσικής, κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας στη Χερσόνησο του Αίμου. Εντός αυτού του εκκλησιαστικοπολιτικού πλαισίου αναδείχτηκαν προσωπικότητες μεγάλου πνευματικού βεληνεκούς, οι οποίες επέδρασαν θετικά με τρόπο καταλυτικό στην εκκλησιαστική ζωή και στην εν γένει ορθόδοξη πνευματικότητα της εποχής τους. Δύο τέτοιες προσωπικότητες είναι οι αγιορείτες Άγιοι Νήφων, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, και Μάξιμος ο Γραικός, φωτιστής των Ρώσων, οι οποίοι συνδέθηκαν μεταξύ τους ως διδάσκαλος και μαθητής αντίστοιχα.

Κατά τη διάρκεια της προεργασίας μας για την παρουσίαση στο επιστημονικό περιοδικό της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης *Γρηγόριος ο Παλαμάς*^[1] του τόμου: *Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου, Ο Άγιος Νήφων Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1508-2008)*, τόμος επετειακός επί τη συμπληρώσει πεντακοσίων ετών από της Κοιμήσεως Αυτού, Άγιον Όρος 2008, (σ.σ. 494), το ενδιαφέρον μας, μεταξύ άλλων, κέντρισε η εμπειρικλειόμενη σε αυτόν μελέτη (σσ. 198-207) του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Σεβαστείας κ. Δημητρίου (Κομματά) με τίτλο: *Ο Άγιος Νήφων ως εκφραστής της οικουμενικότητας της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας (198-207)*.

Στράφηκαν τότε οι ερευνητικές μας αναζητήσεις στις ξενόγλωσσες εγκυκλοπαιδείες, προκειμένου να εντοπιστεί κάποιο λήμμα για τον Άγιο Νήφωνα. Ή έρευνα απέφερε καρπό, όταν στην πολύτομη, γραμμένη στη ρωσική γλώσσα, *Εγκυκλοπαιδεία Global*, η οποία εκδόθηκε στην Αγία Πετρούπολη το 1897, διαπιστώθηκε η ύπαρξη ενός σύντομου, πλην adhoc, λήμματος για τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και τιμώμενο ως Άγιο, Νήφωνα. Το λήμμα στη μετάφρασή του έχει ως εξής: «*Νήφων. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 1488-1490, 1499-1500 (sic)* ^[2]. *Μετά τη δεύτερη εκλογή ο Νήφων ήταν καλεσμένος από τον ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας Radu (Ράδουλο) IV, για να καθοδηγήσει την Μητρόπολη Μολδοβλαχίας. Βοηθούσε πολύ τον ηγεμόνα στην οργάνωση εκκλησιαστικών αλλά και κοινωνικών έργων και προσπαθούσε να προοδεύσουν πνευματικά ηγεμόνες και λαός. Το 1504 ο Νήφων έφυγε για το <Άγιον> Όρος, όπου και απεβίωσε. Η Εκκλησία της Μολδοβλαχίας τον τιμά ως Άγιο. Γιορτάζει τη μνήμη του στις 11 Αυγούστου*»^[3].

Επίσης, στον επετειακό τόμο προς τιμήν του Αγίου Νήφωνα και στη μελέτη *Επιγράμματα εις τον Άγιον Νήφωνα (346-359)* του μακαριστού Μητροπολίτη

Αυστρίας - Εξάρχου Ουγγαρίας και Μεσευρώπης κυρού Μιχαήλ γίνεται γνωστή η σύνθεση από τον Άγιο Μάξιμο τον Γραικό[4], κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη μονή Βατοπεδίου (1505-1516), τριών υψηλής ποιότητας από φιλολογική άποψη επιγραμμάτων, ενός επιτυμβίου και δύο για τη λειψανοθήκη του Αγίου Νήφωνα. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τη στενή πνευματική σχέση των δύο λογίων Αγίων ανδρών, που εγκαταβίωσαν για τρία περίπου έτη στην εν λόγω μονή. «*Εἰς τὴν μονὴν ἐγκατεβίου καὶ ὁ λόγιος πρώην Οἰκουμενικὸς πατριάρχης Νήφων Β΄ (1486-1489, 1497-1498). Οὗτος ἦτο Πελοποννήσιος καὶ διετήρει στενὰς σχέσεις μὲ τοὺς βυζαντινοὺς λογίους, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ μοναχὸς Μάξιμος βεβαίως δὲν ἀπέρριψε τὰς ἐν τῇ Δύσει κτηθείσας ἐμπειρίας, ἀλλ' ἠδύνατο πλέον νὰ προβαίνει καὶ εἰς ἀντικειμενικὰς ἀξιολογήσεις τῶν οὐμανιστῶν. Αἱ συζητήσεις μὲ τὸν πρώην Οἰκουμενικὸν πατριάρχην Νήφωνα ἐβοήθησαν τὸν μοναχὸν Μάξιμον νὰ κατατάξῃ τὰς ἐμπειρίας αὐτὰς καὶ νὰ κατανοήσῃ βαθύτερον τὸ ὄξυ ἀντιλατινικὸν φρόνημα τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ*»[5].

Ἦδη, λοιπόν, ἀπὸ το 1897 ὁ πατριάρχης Νήφων Β΄ εἶναι γνωστός στη Ρωσία με βάση το προαναφερθέν ἐγκυκλοπαιδικό ρωσικό λήμμα, στο οποίο ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ Άγιος συνδέεται με τὴν ἀποκατάσταση δεσμών με τὶς ομόδοξες μολδοβλαχικὲς χώρες. Ὁ ἴδιος Άγιος συνδέεται, ἐπίσης, με τὴν ἀνάδειξη λογίων πνευματικῶν ανδρῶν, ἕνας ἀπὸ τοὺς οἰοῦντο ἦταν καὶ ὁ μοναχὸς Μάξιμος Γραικός. Στον τελευταῖο, ὁ οἰοῦντο, μετὰ τὴν μογγολικὴ κυριαρχία εἶναι γνωστός ὡς φωτιστὴς καὶ ἐκκλησιαστικὸς μεταρρυθμιστὴς τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ἀποδεδειγμένα ἀσκήσε σοβαρὴ πνευματικὴ ἐπίδραση, ἰδίως στη συνειδητοποίηση τοῦ οἰκουμενικοῦ χαρακτήρα τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κοινῆς τριετοῦς παραμονῆς τοῦς στη μονή Βατοπεδίου. Αυτό, ἄλλωστε, ἀποδεικνύει ἡ σύνταξη τῶν προαναφερθέντων ἐπιγραμμάτων.

Τὰ παραπάνω ἀποτελέσαν ἀφορμές, ὥστε νὰ τεθεῖ ὑπόψη τῆς ρωσικῆς ἀκαδημαϊκῆς κοινότητος ἀλλὰ καὶ τοῦ πιστοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινού τῆς Ρωσίας ὁ ἐπετειακὸς τόμος γιὰ τὸν Άγιο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νήφωνα Β΄, μέσω τῆς προαναφερθείσας βιβλιοπαρουσίασης. Ἐπιλέχτηκε ἡ παρουσίαση, μεταφρασμένη στα ρωσικά, τῆς μελέτης με τίτλο *Ὁ Άγιος Νήφων ὡς ἐκφραστὴς τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας* (198-207) τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Σεβαστείας κ. Δημητρίου (Κομματά). Ὁ Σεβασμιώτατος ἀναλύει σφαιρικὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Αγίου Νήφωνα ὡς οἰκουμενικοῦ φωστήρα καὶ διδασκάλου, ἐν προκειμένῳ τοῦ Μαξίμου Γραικοῦ καὶ μάλιστα στη Μονή Βατοπεδίου.

Ἐστερα ἀπὸ μὴ περιεκτικὴ ἐπισκόπηση καὶ οὐσιαστικὴ εὐκατάληπτη ἀναφορὰ γιὰ τὶς συνθήκες ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴν Ὀρθοδοξία, ἡ οἰοῦντο κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ

την Άλωση χρόνους είχε επικεντρωθεί στον χώρο της Βαλκανικής Χερσονήσου, συνάγεται ότι ο Άγιος Νήφων με την πορεία της ζωής του (Πελοπόννησος, Επίδαυρος, Κρούγια της Αλβανίας, Αχρίδα, Άγιον Όρος, Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη, Σωζόπολη, Βλαχία, Βιτώλια, περιοχές οι οποίες εντάσσονται σήμερα στα εθνικά κράτη Ελλάδα, Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία και Τουρκία), τουλάχιστον από γεωγραφικής πλευράς *«εστήριζε κατ' ουσίαν και εβάσταζε πνευματικώς εις τους ευσταλείς ώμους του, άπασα την οικουμένη»* (198), δηλαδή το έργο του ήταν οικουμενικό. Ορθά ο Σεβασμιώτατος διασαφηνίζει, όμως, αμέσως ότι *«το περιεχόμενο του όρου "Οικουμενικός Πατριάρχης" είναι πρωτίστως πνευματικό»*, το οποίο και τεκμηριώνει με την ερμηνεία που αποδίδει στον όρο ο σοφός Έλληνας κληρικός και διδάσκαλος του Γένους Ευγένιος Βούλγαρης, ο οποίος το 1753 έγινε διευθυντής της ιδρυμένης από τη Μονή Βατοπεδίου Αθωνιάδας Ακαδημίας και το 1776 εκλέχτηκε Αρχιεπίσκοπος Σλαβωνίου και Χερσώνος. Τα βασικά χαρακτηριστικά της εν λόγω ερμηνείας διαπιστώνει ο Μητροπολίτης Σεβαστείας ότι προσιδιάζουν στην εν γένει προσωπικότητα του Αγίου Νήφωνα, ο οποίος είναι *«ο Οικουμενικός Πατριάρχης: δια τους πτωχούς και τους πλουσίους, τους ομοδόξους και τους αλλοδόξους, τους Έλληνες, τους Αλβανούς, τους Βλάχους και τους Οθωμανούς»*, και αποκαλύπτει την Οικουμενικότητα του Χριστιανισμού, του Αρχαιοελληνικού Πολιτισμού, του Βυζαντίου, αλλά και της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας και ειδικότερα εκφράζει *«την αδούλωτη ψυχή του Οικουμενικού Πατριάρχου ως συμβόλου της ενότητος του Γένους»*. Εξηγεί, άλλωστε, ο μητροπολίτης Σεβαστείας με σαφήνεια ότι τις προϋποθέσεις, στη διαμόρφωση της πνευματικώς νοούμενης *οικουμενικής* συνείδησης του Αγίου δημιούργησαν δύο ακόμη αιτίες. Πρώτο παράγοντα αποτέλεσαν οι ίδιες οι οικογενειακές καταβολές του Αγίου. Ο πατέρας του, σύμβουλος Δούκα, καταγόταν από τη Δαλματία και η μητέρα του, θυγατέρα περιφερειακού άρχοντα, ήταν Ελληνίδα από την Πελοπόννησο. Δεύτερος συντελεστής ήταν η ελληνική παιδεία, συνδυασμένη με ευρεία μόρφωση και πολυγλωσσία. Τα πολύτιμα αυτά εφόδια δεν τον οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας ξηρής ουμανιστικής συνείδησης, πράγμα σύνηθες για τους λογίους εκείνων των ημερών. Αντιθέτως, τα αξιοποίησε για τον εγκεντρισμό του στο πνεύμα του Ησυχασμού, με αποτέλεσμα να τον διακρίνει βαθιά γνώση της κοσμικής σοφίας και παράλληλα υπέρβασή της με την απόκτηση της αληθινής θεογνωσίας. Αυτό, εξάλλου, μετέδωσε αργότερα και στον άξιο μαθητή του άγιο Μάξιμο Γραικό. Καταληκτικά εύστοχα ο Μητροπολίτης Σεβαστείας επισημαίνει στη μελέτη του την καθοριστική σημασία των εν λόγω παραγόντων, που συνδυαστικά με τις ιστορικές συνθήκες της εποχής, προετοίμασαν τον Οικουμενικό Πατριάρχη, τον Οικουμενικό Διδάσκαλο και τον Οικουμενικό Άγιο, προστάτη του Θρόνου και της

Οικουμένης.

[1] Βλ. Δημήτριος Αγγ. Παπάζης, Ο Άγιος Νήφων Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης και Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1508-2008). Βιβλιοπαρουσίαση του επετειακού τόμου επί τη συμπληρώσει πεντακοσίων ετών από της Κοιμήσεως αυτού, *Γρηγόριος ο Παλαμάς* έτος 93, τεύχος 834 (Μάιος-Ιούνιος 2010) 365-397.

[2] Οι ορθές χρονολογίες των δύο πατριαρχιών του Αγίου Νήφωνα είναι 1486-88, 1497-98. Το 1502 εκλέχτηκε πατριάρχης για τρίτη φορά αλλά αρνήθηκε την ανάληψη του θρόνου.

[3] *Global* 21 (1897) 204.

[4] Ενδεικτικά για τον Μάξιμο Γραικό βλ. κατά χρονολογική σειρά Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, *Η προσωπικότης Μαξίμου του Γραικού*, Αθήναι 1948 [=Μάξιμος ο Γραικός, ο πρώτος φωτιστής των Ρώσων, εν Αθήναις 1951]. Κωνσταντίνος Γ. Μπόνης (Βιβλιοκρισία): Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, *Μάξιμος ο Γραικός, ο πρώτος φωτιστής των Ρώσων*, εν Αθήναις 1951, *Θεολογία* 21 (1950) 682-698. Κώστας Σαρδελής, *Μάξιμος ο Γραικός*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα χ.χ. Κωνσταντίνος Παπουλίδης, *Μάξιμος ο Γραικός (1470-1556) και Αθανάσιος ο Πατελλάρος (1597-1654). Δύο Έλληνες εκπαιδευθέντες εν Ιταλία και τιμώμενοι ως Άγιοι εν Ρωσία, La Chiesa Greca in Italia dal' VIII al XVI secolo, Atti del convegno storico interecclesiale* (Bari 30 Απρ.-4 Μαΐου 1969), 3 (1973) 833-844 [= *Θεολογία* 41 (1970) 638-644]. Nina V. Siniccima, *Maksim Greek Rossi*, Μόσχα 1977. Μ. Αλεξανδρόπουλος, *Σκηνές από το βίο του Μαξίμου του Γραικού. Μυθιστόρημα*, Αθήνα 1982². Παναγιώτης Κ. Χρήστου, *Μάξιμος ο Γραικός ο φωτιστής των Ρώσων, Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 8 (1986) 25-29. Γεώργιος Χ. Χρυσσοστόμου, *Η αναγνώριση του Μαξίμου Γραικού ως αγίου και ο καθορισμός κοινής εκκλ(ησιαστικής) πράξης αναγνώρισης Αγίων από την Ορθόδοξη Εκκλησία, Σκουφάς* 8 (Ιούλ.-Δεκ. 1987) 222-233. Βλάσιος Φειδάς, *Μάξιμος ο Γραικός φωτιστής των Ρώσων, Εκκλησία* 65 (1988) 274-277, 314-317, 351-353, 387-390, όπου και βιβλιογραφία (388-390). Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου *Μάξιμος ο Γραικός*, Άρτα 28-30 Οκτωβρίου 1988. Κωνσταντίνος Α. Τσιλιγιάννης Α., *Ο Άγιος Μάξιμος ο Γραικός και το ράσο του Δομηνικανού μοναχού*, Θεσσαλονίκη 1990. Άγιος *Μάξιμος ο Γραικός ο φωτιστής των Ρώσων. Η προσωπικότης του, η προσφορά του, απάνθισμα των λόγων του*, Ιερά Μονή Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους, Αρμός, Αθήνα 1991. Χρήστος Π. Λασκαρίδης, *Μάξιμος ο Γραικός και οι εκκλησιαστικές επιδιώξεις της Μόσχας* (διδακτορική διατριβή, η οποία υποβλήθηκε στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη 1991, 281-291 (βιβλιογραφία). ο ίδιος, *Βυζαντινή παράδοση και τάσεις της μοσχοβίτικης Εκκλησίας τα χρόνια του Μαξίμου του Γραικού, Βυζαντινά* 17 (1994) 233-273. Τα

τελευταία έτη συστηματικά με τον Μάξιμο τον Γραικό ασχολήθηκε ο Κωνσταντίνος Τσιλιγιάννης, όπως προκύπτει από το συγγραφικό του έργο, το οποίο παρατίθεται <580-581> στη μελέτη του: *Η ιστορία του μοναστηρίου της Κάτω Παναγιάς Άρτας*, που εκδόθηκε στην Άρτα το 2007· Αντώνιος-Αιμίλιος Ν. Ταχιάος, *Ο Αθωνίτης μοναχός Μάξιμος ο Γραικός. Ο τελευταίος των Βυζαντινών στη Ρωσία*, [Μακεδονική Λαϊκή Βιβλιοθήκη Δημοσιεύματα ΕΜΣ 41], Θεσσαλονίκη 2008, 8-9 (βιβλιογραφία).

[5] Βλάσιος Ιωάνν. Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία της Ρωσσίας (988-1988)*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1997⁴, 207-208. Ο ίδιος, Μάξιμος ο Γραικός, *Σκουφάς 6* (Ιούλ.-Δεκ. 1980) 306-311, κυρίως 307, παλαιότερα είχε υπογραμμίσει: *Η είσοδός του στον μοναχικό βίο (1506)*, η συνέχιση της μελέτης και των σπουδών του στην πλούσια βιβλιοθήκη της μονής Βατοπεδίου για μια δεκαετία (1506-1516), η ζύμωσή του με την ησυχαστική πνευματικότητα του αγιορείτικου μοναχισμού, η συνειδητοποίηση του οικουμενικού χαρακτήρα της Ορθοδοξίας και η γενικότερη πνευματική εμπειρία και ωρίμανση, διαμόρφωσαν την υπέροχη προσωπικότητα, που διψούσε για πνευματική δράση και εκκλησιαστικούς αγώνες.